

Asia Tekijänoikeudet tietokantaan

Hakija Sirkka-Liisa Kivelä

Annettu Helsingissä 13.12.1999

Selostus asiasta

Yleislääketieteen professori Sirkka-Liisa Kivelä Oulun yliopistosta on 17.3.1999 päivätyllä kirjeellään pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa väestötutkimuksen tuloksista tehdyn lääketieteellisen tietokannan tekijänoikeudellisesta suojasta. Hakija on täydentänyt lausuntopyyntöään 17.5. ja 24.6.1999 saapuneilla kirjelmillä.

Lausuntopyyntökirjelmistä ilmenee, että Oulun yliopiston tutkijat tekivät vuosina 1990-1992 lääketieteellisen väestötutkimuksen. Väestötutkimuksen tuloksista tutkijat tekivät tietokannan. Tutkimuksen tekemiseen sisältyi tutkimuksen ja siinä käytettävien tutkimusmittareiden suunnittelua, tietojen keruuta sekä kerättyjen tietojen tallennusta tiedostoksi. Tutkimukseen sisältyi lääketieteellinen ja hammaslääketieteellinen osa.

Hakija kertoo, että hän Oulun yliopiston yleislääketieteen professorina johti tutkimuksen lääketieteellistä osaa. Muita lääketieteelliseen osaan osallistuneita tutkijoita olivat dosentti Sirkka Keinänen-Kiukaanniemi sekä lääketieteen lisensiaatit Ulla Rajala ja Aira Uusimäki.

Hakijan mukaan tutkimus suunniteltiin hammaslääketieteen ja edellä mainittujen lääketieteen tutkijoiden yhteisissä kokouksissa. Hakijan tiedossa oli jo ennalta suuri osa tutkimuksessa tarvittavista mittareista. Osan mittareista hakija suunnitteli itse. Osa mittareista suunniteltiin tutkijaryhmässä. Ryhmässä sovittiin, että lääketieteen tutkijaryhmä kerää tietyt, lääketieteen tutkimusta varten tarvittavat tiedot, ja hammaslääketieteen tutkijaryhmä tietyt, hammaslääketieteen tutkimusta varten tarvittavat tiedot. Joidenkin tietojen osalta sovittiin jo tässä vaiheessa, että ne olisivat molempien tutkijaryhmien käytettävissä.

Lääketieteen tutkijaryhmä keräsi tutkimuksessaan tarvittavat tiedot postikyselyllä, haastattelulla sekä suorittamalla kliinisiä mittauksia ja laboratoriotutkimuksia. Lisäksi tutkittavien silmänpohjat valokuvattiin. Siihen, mitä tietoja kerättäisiin, päädyttiin asetettujen tutkimusolettamusten perusteella. Tutkimuksen ensimmäisen vaiheen haastatteluihin ja kliinisiin mittauksiin osallistui 780 henkilöä. Laboratoriossa tehtäviin jatkotutkimuksiin osallistui 831 henkilöä.

Tutkituista kerätyistä tiedoista muodostettiin tietojen tietokoneen avulla tapahtuvaa käsittelyä varten tietokanta.

Lausuntopyynnössä tarkoitettu tietokanta sisältää jokaisesta tutkitusta henkilöstä kutakin kysymystä tai muuta mittaria kuvaavan henkilön tiedon numerona. Tiedot haetaan tietokannasta muuttujaluettelon avulla. Kustakin tutkitusta on tietokannassa useita satoja tietoja. Tiedot on tallennettu Oulun yliopiston kansanterveystieteen ja yleislääketieteen laitoksen kautta Oulun yliopiston keskustietokoneelle. Silmänpohjavalokuvat on tulkittu erikseen. Valokuvista ilmenevät tiedot on hakijan mukaan tallennettu ilmeisesti myöhemmin erilliseen tietokantaan.

Lausuntopyynnössä tarkoitettusta tietokannasta ei voi tunnistaa siinä tarkoitettuja henkilöitä. Tietokanta sisältää henkilöstä vain niin sanotun id-tunnuksen. Toisesta tietokannasta ilmenee kukin id-tunnus ja sitä vastaava syntymäaika. Järjestely on tietosuojasta annetun lain vaatimusten mukainen.

Lausuntopyynnöstä ilmenee, että tutkimuksen lääketieteellisen osan suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuneet Kivelä, Keinänen-Kiukaanniemi, Rajala ja Uusimäki ovat olleet osan siitä ajasta, jona tutkimusta on tehty, virkasuhteissa yliopistoon. Hakija on ollut professorin virassa ja muut ovat olleet muun muassa professorin ja assistenttien viroissa. Hakija ja muut tutkijat ovat käyttäneet tällöin osan työajastaan tutkimuksen suorittamiseen ja toteuttamiseen. Osan siitä ajasta, jona tutkimusta on tehty, he ovat olleet muussa kuin varsinaisessa yliopiston toimessa, muun muassa virkavapaalla Suomen Akatemian tutkijoina. Hakija kertoo olleensa kansanterveystieteen ja yleislääketieteen laitoksen johtaja 1.1.1989-31.12.1996 välisenä aikana. 1.7.1991-31.12.1991 välisenä aikana hän kertoo kuitenkin olleensa virkavapaalla professorin virasta. Tällöin hän oli Suomen Akatemian varttuneena tieteenharjoittajana tehdäkseen muun muassa nyt kyseessä olevaa tutkimusta.

Hakijan mukaan Rajala ja Uusimäki haastattelivat tutkittavat henkilöt ja suorittivat kliiniset tutkimukset. Heidän lisäksi haastattelemiseen ja tutkimiseen osallistui yksi terveydenhoitaja. Laboratoriotutkimukset suoritettiin eräässä laboratoriossa, jossa silmänpohjien valokuvaukseen osallistui kaksi tutkimushoitajaa. Työllisyysvaroin palkatut henkilöt tallensivat tutkimuksen avulla hankitut tiedot. Tallentamiseen osallistui myös yksi tutkimusmäärärahoilla palkattu henkilö.

Hakija kertoo osallistuneensa tutkimuksen suunnittelun ja toteuttamisen lisäksi tutkimuksesta aiheutuneiden kustannusten maksamiseen. Hakija kertoo maksaneensa terveydenhoitajan ja silmänpohjien valokuvausta varten palkattujen tutkimushoitajien palkkoja. Hakija kertoo maksaneensa myös laboratoriolle laboratoriotutkimusten suorittamisesta. Lisäksi hakija kertoo maksaneensa tutkimuksen avulla hankittujen tietojen tallentamiseen osallistuneen henkilön palkkoja. Lausuntopyyntökirjelmistä

ilmenee, että hakija on käyttänyt näihin kuluihin tiettyjen toisten tutkimusryhmien muun muassa Suomen Akatemialta ja sosiaali- ja terveyshallitukselta saamia määrärahoja. Lisäksi hakija kertoo käyttäneensä kuluihin muun muassa yleislääketieteen opettajien yhteisiä opetus- ja tutkimusmäärärahoja. Lausuntopyyntökirjelmistä ilmenee, että myös Keinänen-Kiukaanniemi on ohjannut tutkimusmäärärahoja silmänpohjien valokuvauksista aiheutuneiden kulujen maksamiseen.

Lausuntopyyntöstä ilmenee se hakijan käsitys, että tutkimuksen tekemiseen on ohjattu huomattavan paljon tutkijoiden itsensä hankkimia, yliopiston ulkopuolelta saatuja määrärahoja. Hakija toteaa, että työryhmä ei ole saanut tutkimukseen nimenomaan tälle tutkijaryhmälle osoitettua yliopiston ulkopuolista rahoitusta.

Hakijan mukaan vastuu tutkimuksen suunnittelusta, tutkimusaineiston keruusta, aineiston tallentamisesta ja tietokannan muodostamisesta on ollut hänen.

Hakijan mukaan tutkimusprosessi on ollut luovaa työtä tutkimusidean muodostamisesta alkaen. Ensin on hahmotettu tutkimusidea. Sitten tutkimusideaa on täsmennetty. Seuraavassa luovassa vaiheessa on suunniteltu tutkimuksessa käytettävät mittarit, joita ovat olleet esimerkiksi tutkittaville tehtävät kysymykset ja testit. Lisäksi on suunniteltu muun muassa se, miten tutkimuksella saadut tiedot tallennetaan. Hakijan mukaan tietojen tallentamisessa luovuutta osoittaa muun muassa se, että tiedot järjestetään siten, että niitä pystytään hyödyntämään analysoimalla ja raportoimalla.

Hakija kertoo saaneensa tietää syksyllä 1997, että tietokannan tietoja hyödynnetään professori Keinänen-Kiukaanniemen johdolla. Tietojen käytöstä jatkotutkimuksiin ei kuitenkaan ole sovittu hakijan kanssa Rajalan, Uusimäen ja erään muun henkilön väitöskirjojen tekemisen jälkeen.

Hakija kertoo, että syksyllä 1998 ja sen jälkeen on ilmestynyt kolme kirjoitusta, joissa on esitetty tietoja lausuntopyyntöissä tarkoitettusta tietokannasta. Kirjoittajina ovat olleet Keinänen-Kiukaanniemi, Rajala ja kaksi muuta henkilöä. Hakijan mukaan hänen kanssaan ei ole sovittu tietokannan käytöstä julkaisujen tekemiseen. Hakijan mukaan myöskään hänen nimeään ei ole mainittu kirjoitusten tekijänä eikä artikkeleiden "kiitokset" -osassa. Lisäksi tietokanta on ilman hakijan lupaa annettu kahden edellä mainitun muun tutkijan käyttöön.

Hakija pyytää tekijänoikeusneuvoston lausuntoa seuraavista seikoista:

1. Kenellä on oikeudet tietokantaan?

- miten tekijänoikeusneuvoston käsityksen mukaan nämä oikeudet jakautuvat?
- mitä suojan sisältö merkitsee tässä tapauksessa?
- minkälaiseen käyttöön tarvitaan lupa?

2. Mikä on tallennetun aineiston suoja
- postikyselyiden ja haastattelujen osalta?
 - kliinisten tutkimusten tulosten osalta?
 - laboratoriotutkimusten tulosten osalta?
 - valokuvauksen tuotteiden osalta?

Tarvitaanko edellä mainittujen aineistojen käyttöön lupa?

3. Jos lausuntopyynnössä viitatus henkilöt ovat loukanneet tekijänoikeuksia, mitä tästä seuraa?

4. Olisiko mainittujen tietokannan käyttäjien pitänyt viitata tietokantaan ja sen tekijöihin?

5. Tietokannan käyttäjät ovat ottaneet tietokannasta olennaisia otoksia. Mikä tämän merkitys on taloudelliselta kannalta?

Hakija on liittänyt lausuntopyyntöaineistoon tutkimuksessa käytetyt kysely- ja tutkimuslomakkeet, tulosten lausuntopyynnössä tarkoitetusta tietokannasta sekä tositteita tutkimuksen tekemisestä aiheutuneiden kulujen maksamisesta. Aineistosta ilmenee muun muassa se, että tutkimukseen osallistuneet terveydenhoitaja ja tutkimushoitajat ovat olleet virkasuhteessa Oulun yliopistoon. Lisäksi niistä ilmenee, että laboratoriotutkimuksesta aiheutuneiden kustannusten maksajaksi on merkitty muun muassa Oulun yliopisto.

Hakija on liittänyt lausuntopyyntöönsä myös siinä tarkoitetut kirjoitukset "Hypertension, hyperinsulinaemia and obesity in middle-aged Finns with impaired glucose tolerance", "Progression to diabetes mellitus among middle-aged Finns with impaired glucose tolerance" ja "Prevalence of Retinopathy in People With Diabetes, Impaired Glucose Tolerance, and Normal Glucose Tolerance".

Lisäksi hakija on liittänyt lausuntopyyntöönsä Oulun yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan eettisen toimikunnan päätöksen koskien Kivelän tutkimusta depression ja diabeteksen yhteydestä.

Ulla Rajalan vastine

Ulla Rajalan 11.8.1999 päiväisestä vastineesta käy ilmi, että lausuntopyynnössä tarkoitetulle tutkimustyölle haettiin Oulun yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan eettiseltä toimikunnalta kolme lupaa. Yksi luvista myönnettiin Kivelän tutkimukseen "Depression yhteydet sokeritautiin", toinen Keinänen-Kiukaanniemen tutkimukseen "Sokeritaudin vallitsevuus ja silmänpohjamuutokset 55-vuotiaalla väestöllä" ja kolmas hammaslääketieteelliseen tutkimukseen.

Tutkimuksessa käytettävistä mittareista päätettiin tutkijaryhmän kokouksissa. Kivelän aloitteesta tutkimukseen otettiin Zungin luoma

depressiivisiä oireita mittaava lomakkeisto sekä sosiaalista tukea, perheen antamaa tukea ja avioliiton onnellisuutta mittaavat lomakkeistot. Keinänen-Kiukaanniemen aloitteesta tutkimukseen otettiin näkökykyä ja silmäsairauksia, diabeteksen toteamista ja hoitoa, stressioireita ja liikunta-aktiivisuutta kuvaavat muuttajat sekä Kuoringan kehittämä tuki- ja liikuntaelimistön oireita mittaava lomakkeisto. Rajalan mukaan työviihtyvyyteen ja eläkkeelle siirtymishalukkuuteen liittyviä mittareita suunniteltiin tutkijaryhmän yhteisissä kokouksissa. Suuri osa muista muuttujista oli sellaisia, joita oli käytetty aikaisemmissa suomalaisissa väestötutkimuksissa. Niiden ottamisesta tutkimukseen päätettiin tutkijaryhmän kokouksissa.

Rajalan käsityksen mukaan lausuntopyynnössä tarkoitetun tiedoston muodostaminen on ollut tiettyjä yleisesti tiedossa olevia sääntöjä noudattavaa, pääasiassa mekaanista ja tarkkuutta vaativaa työtä. Rajalan käsityksen mukaan se ei ole ollut luovaa työtä.

Rajalan käsityksen mukaan sekä Keinänen-Kiukaanniemellä, Kivelällä, Uusimäellä että hänellä itsellään on tekijänoikeudet lausuntopyynnössä tarkoitettuun tietokantaan.

Sirkka Keinänen-Kiukaanniemen vastine

Keinänen-Kiukaanniemen 12.8.1999 päiväisestä vastineesta ilmenee, että hän esitti vuonna 1935 syntyneiden oululaisten tutkimisen aiheeksi diabeteksen esiintyvyyden. Myöhemmin hän esitti tutkimukseen lisättäväksi eläkkeellejäämishalukkuutta ja eläkkeellä oloa sekä näihin yhteydessä olevien tekijöiden selvittämistä koskevan tutkimusosion. Vielä myöhemmin tutkimukseen liitettiin selkäsairauksien yleisyyttä ja selkäsairauksiin yhteydessä olevia tekijöitä selvittävä tutkimus.

Keinänen-Kiukaanniemen mukaan silmänpohjien kuvaus toteutettiin osana hänen ja Oulun kaupungin järjestämää diabeetikkojen silmänpohjien seulontaprojektia. Silmänpohjakuvien tulkinta tehtiin osana tutkijakoulutusta, johon Kivelä laitoksen johtajana oli antanut luvan.

Keinänen-Kiukaanniemen mukaan lausuntopyynnössä tarkoitettu tutkimus koostuu erillisistä tutkimusosioista, joista kustakin on tutkimuksen alkuvaiheessa tehty erilliset tutkimussuunnitelmat. Osioille on haettu eettisten toimikuntien luvat. Keinänen-Kiukaanniemen mukaan sekä hän että Kivelä ovat olleet tutkimuksen lääketieteellisten osien johtajia.

Keinänen-Kiukaanniemen mukaan eettisen toimikunnan myöntämiä lupia, laitoksen vuonna 1994 hyväksymää strategiaa sekä väitöskirjatoimikunnan hyväksymiä, vastineesta ilmeneviä väitöskirjasuunnitelmia, joiden toteuttamiseen Kivelä laitoksen johtajana on antanut luvan, voidaan pitää kyseessä olevan aineiston käyttöä koskevinä sopimuksina.

Keinänen-Kiukaanniemen mukaan tutkimuksessa saatujen tietojen tallennus ja tiedostojen muodostaminen ei sinänsä ole ollut luovaa työtä. Lisäksi hänen mukaansa suurin osa tutkimusaineiston tiedonkeräysmittareista oli yleisesti käytössä olleita mittareita. Sen sijaan eläkkeellejääntihalukkuutta kuvaavia mittareita laadittiin tutkijaryhmässä, koska niitä ei ollut muualta saatavissa.

Keinänen-Kiukaanniemi korostaa, että suurin osa tutkimusaineistosta on syntynyt virkatyönä. Tutkijat ovat olleet laitoksen opettajanviroissa. Tutkimuksen lääketieteelliset johtajat ovat toimineet professorin viroissa sekä osan ajasta Suomen Akatemian tutkijan viroissa. Kivelä on laitoksen johtajana antanut luvan tutkimuksen suorittamiseen laitoksella, hankkinut rahoitusta sekä vastannut siitä, miten laitoksen rahoitusta käytetään tutkimuksiin. Tutkimusprojekti, johon Kivelä viittaa ja jolla hankittuja rahoja käytettiin kyseessä olevan tutkimuksen kulujen kattamiseen, oli laitokselle hyväksytty yhteisprojekti.

Keinänen-Kiukaanniemen mukaan kaikilla tutkijaryhmän jäsenillä voi olla käyttöoikeus kerättyyn aineistoon. Hänen käsityksensä mukaan kaikki tutkimusryhmän jäsenet eivät kuitenkaan voi olla jokaisen aineistosta julkaistun tieteellisen artikkelin kirjoittajia, ellei heidän luova panoksensa tieteellistä julkaisua laadittaessa täytä niitä vaatimuksia, joita kunkin tieteellisen lehden kirjoitusohjeistossa mainitaan. Kirjoittajana esiintyminen edellyttää merkittävää luovaa panosta sekä tutkimuksen suunnittelussa, analysoinnissa että kirjoittamisessa.

Keinänen-Kiukaanniemi on liittänyt vastineeseensa Oulun yliopiston tutkimuseettisen neuvottelukunnan päätöksen, määräraahakemuksen, eettisten toimikuntien lupia, määrärahojen jakoa koskevan esityksen, Oulun yliopiston kansanterveystieteen ja yleislääketieteen laitoksen strategisen suunnitelman sekä luettelon lausuntopyyntöissä tarkoitettua tietokannasta julkaistusta aineistosta.

Aira Uusimäen vastine

Aira Uusimäki toteaa 13.8.1999 päivätyssä vastineessaan, että tutkimuksen suunnittelu toteutettiin tutkimusryhmän yhteistyönä. Aineiston keruun toteuttivat Uusimäki, Rajala ja lausuntopyyntöissä mainittu terveydenhoitaja. Aineiston keruuseen käytetty työmäärä oli varsin mittava. Työ tehtiin pääasiassa yliopiston virkaan liittyvänä. Uusimäen käsityksen mukaan aineiston keruun pääasiallinen maksaja oli Oulun yliopisto, johon suurin osa tutkimusryhmän jäsenistä oli virkasuhteessa. Aineiston työstivät analysointikuntoon tietyt atk-suunnittelijat yhteistyössä tutkimusryhmän kanssa.

Uusimäen mukaan tutkimusryhmässä keskusteltiin tutkimusaineistosta syntyvien julkaisujen tekijöiden mainitsemisperiaatteista. Keskusteluja tulkittiin siten, että pelkkä tutkimusaineiston suunnitteluun ja aineiston

keräämiseen osallistuminen ei ole riittävä peruste nimen mainitsemiselle julkaisuissa, varsinkin kun on kyse tutkimusprojekteista.

Uusimäki pitää eettisesti oikeana ratkaisuna sitä, että tutkimusten tekemistä aineistosta on jatkettu.

Oulun yliopiston vastine

Oulun yliopisto toteaa 30.9.1999 päivätyssä vastineessaan, että suuri osa Kivelän mainitsemasta väestötutkimuksen kokonaisrahoituksesta on tullut Oulun yliopistolle.

Yliopisto toteaa, että koska lausuntopyynnössä tarkoitettujen tutkimuksen kaltaiset hankkeet toteutetaan julkisella rahoituksella, yliopistolla on oltava vastuu siitä, että tutkimusaineistoa käytetään parhaalla mahdollisella tavalla. Jos taloudelliset tekijänoikeudet olisivat rajoittamattoman ajan kaikissa hankkeissa yksittäisen tutkijan määrättävissä, jatkotutkimusten tekeminen ja tutkimusaineiston muu hyödyntäminen vaikeutuisi. Yliopisto katsoo, että tutkimuksiin ja tutkimusaineistoon liittyvissä asioissa pitäisi varsinainen tekijänoikeus ja omistusoikeus erottaa toisistaan. Yliopiston mukaan lausuntopyynnössä tarkoitettussa tilanteessa on kyse pikemminkin tutkimusaineiston omistusoikeudesta kuin tekijänoikeudesta. Yliopisto esittää, että tekijänoikeusneuvosto ottaa asiaa käsitellessään huomioon muun muassa yliopiston roolin ja vastuun tutkimushankkeen rahoittajana.

Yliopiston mukaan tutkimusten osalta on arvioitava sitä, minkä tyyppinen tutkimusaineisto yleensä saa tekijänoikeudellista suojaa. Tutkimustoiminnassa tekijänoikeus voi syntyä useille tutkimusryhmän jäsenille. Tutkimusryhmän kokoonpano voi muuttua tutkimustyön suorittamisen aikana. Tutkimustoiminnassa ei ole tapana laatia sopimuksia siitä, kenellä ovat tekijänoikeudet ja millä tavoin tekijänoikeuksia hyödynnetään. Yliopisto esittää, että tekijänoikeusneuvosto ottaa asiaa käsitellessään huomioon myös nämä yliopistotutkimuksen erityispiirteet.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyynnön ja esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeudesta

Tekijänoikeuslain (404/1961) 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on teokseen tekijänoikeus. Lainkohdasta

ilmenee, että teoksia voivat olla esimerkiksi selittävät kirjalliset esitykset, valokuvat sekä tietokoneohjelmat. Myös esimerkiksi tietoja sisältävät kokoelmat, kuten erilaiset tietokannat, voivat olla teoksia. Tietokanta on määritelty muun muassa siten, että se on jäsennetty kokoelma tiettyä kohdetta kuvaavia tietoja (komiteanmietintö 1987:8, s. 123). Tekijänoikeus syntyy teoksen luoneelle luonnolliselle henkilölle.

Teoksella tekijänoikeudellisessa merkityksessä tarkoitetaan henkisen luomistyön tuotetta. Kirjallinen tai taiteellinen tuote on teos, jos sitä voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena. Tällöin se niin sanotusti ylittää teoskynnyksen eli saavuttaa teostason. Suojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Esimerkiksi tuotteen kirjallisella tai taiteellisella tasolla ei ole teosharkinnassa merkitystä, ei myöskään tuotteen aikaansaamiseksi vaaditulla työ- tai tietomäärällä. Myös käytännöllistä käyttötarkoitusta toteuttava tuote voi olla teos. Erään teosharkinnassa apuna käytetyn määritelmän mukaan teoskynnys ylittyy, jos voidaan olettaa, ettei kukaan muu vastaavaan työhön ryhtyessään olisi tehnyt samanlaista teosta. Kokoelman omaperäisyys voi ilmetä erityisesti siihen sisällytetyn aineiston valikoinnissa tai järjestämisessä. Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla.

Tekijänoikeuden sisällöstä säädetään tekijänoikeuslain 2 ja 3 §:ssä. Lain 2 §:ssä säädetään tekijän taloudellisista oikeuksista. Pykälän 1 momentin mukaan tekijänoikeus tuottaa, tietyin tekijänoikeuslain 2 luvussa säädetyn rajoituksen, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käänöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen. Pykälän 3 momentin mukaan teos saatetaan yleisön saataviin, kun se esitetään julkisesti tai kun sen kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi taikka sitä muutoin levitetään yleisön keskuuteen tai näytetään julkisesti.

Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään lain 3 §:ssä. Sen 1 momentin mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai kun teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Pykälän 2 momentissa kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla ja teoksen saattaminen yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä. Pykälän 3 momentista ilmenee, että tekijä voi luopua moraalisisista oikeuksistaan laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettua teoksen käyttämistä varten.

Tekijänoikeus syntyy teoksen luoneelle luonnolliselle henkilölle, teoksen tekijälle. Teos voidaan luoda myös useiden luonnollisten henkilöiden yhteistyönä. Tällainen useiden tekijöiden luovista panoksista muodostuva teos voi olla joko yhteisteos tai yhteenliitetty teos. Yhteisteoksesta säädetään tekijänoikeuslain 6 §:ssä. Sen mukaan kahden tai useamman tekijän yhdessä luomaan teokseen, jossa tekijöiden osuudet eivät muodosta itsenäisiä teoksia, on tekijöillä tekijänoikeus yhteisesti. Kullakin heistä on kuitenkin valta vaatimusten esittämiseen oikeuden loukkauksen

johdosta. Yhteenliitetty teos on kyseessä silloin, kun tekijöiden panokset ovat kokonaisuudesta toisistaan erotettavissa. Tällöin kukin tekijöistä määrää muista riippumatta vain omasta osuudestaan. Tekijänoikeuslaissa ei ole erityisesti yhteenliitettyjä teoksia koskevia säännöksiä.

Tekijänoikeus syntyy, kun teos on luotu. Tekijänoikeuslain 43 §:n mukaan tekijänoikeus on voimassa, kunnes tekijän kuolinvuodesta on kulunut 70 vuotta.

Tekijänoikeuslain 1 luvussa säädettyyn tekijänoikeuteen on lain 2 luvussa tehty lukuisia rajoituksia. Rajoitukset on katsottu välttämättömiksi lähinnä yleisen edun vuoksi sekä käytännöllisistä ja teknillisistä syistä. Osa rajoituksista koskee julkistettuja, osa julkaistuja teoksia. Julkistamisen ja julkaisemisen käsitteet on määritelty tekijänoikeuslain 8 §:ssä. Säännöksen mukaan teos katsotaan julkistetuksi, kun se on luvallisesti saatettu yleisön saataviin. Julkaistuksi teos katsotaan, kun sen kappaleita on tekijän suostumuksella saatettu kauppaan tai muutoin levitetty yleisön keskuuteen.

Tekijänoikeuslain 12 §:n nojalla saa jokainen valmistaa julkistetusta teoksesta muutaman kappaleen yksityistä käyttöään varten. Siten valmistettua kappaletta ei saa käyttää muuhun tarkoitukseen. Lainkohdassa tarkoitettua yksityistä käyttöä on esimerkiksi kappaleen valmistaminen henkilökohtaista opiskelua tai harrastustoimintaa varten. Pykälän 4 momentissa on rajoitussäännöksen soveltamisalan ulkopuolelle suljettu tietyt teokset. Lailla (250/1998) muutetun 4 momentin mukaan rajoitussäännös ei koske esimerkiksi tietokoneella luettavassa muodossa olevan kappaleen valmistamista tällaisessa muodossa olevasta tietokantateoksesta.

Tekijänoikeuslakiin lailla (250/1998) lisätyn 25 j §:n 4 momentin mukaan se, jolla on oikeus käyttää tietokantaa, saa valmistaa tietokannasta kappaleita ja tehdä kaikki muutkin toimet, jotka ovat tarpeen tietokannan sisältöön pääsyä ja sisällön tavanmukaista käyttöä varten. Pykälän 5 momentin nojalla tätä tietokannan käyttäjän oikeutta rajoittava sopimus on tehoton.

Tekijänoikeuden siirtymisestä

Tekijänoikeus syntyy aina teoksen luoneelle luonnolliselle henkilölle, teoksen tekijälle. Tekijänoikeus syntyy teoksen tekijälle myös silloin, kun teos luodaan työ-, virka- tai toimeksiantosuhteessa. Tekijä voi luovuttaa tekijänoikeuksiaan toiselle, myös oikeushenkilölle. Oikeushenkilöllä voikin olla vain alunperin tekijältä siirryneitä tekijänoikeuksia. Tekijänoikeuden siirtämisestä säädetään tekijänoikeuslain 3 luvussa. Luku sisältää tekijänoikeuden luovutusta koskevia yleisiä säännöksiä, jotka sisältyvät lain 27—29 §:ään, ja tiettyjä luovutustilanteita koskevia yksityiskohtaisempia säännöksiä.

Yleisten tekijänoikeuden luovutusta koskevien säännösten mukaan tekijä voi luovuttaa taloudelliset oikeutensa kokonaan tai osittain. Lisäksi tekijä voi luopua vetoamasta moraalisiin oikeuksiinsa laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettua teoksen käyttämistä varten. Teoksen kappaleen luovutukseen ei sisälly tekijänoikeuden luovutusta. Ellei toisin ole sovittu, ei se, jolle tekijänoikeus on luovutettu, saa muuttaa teosta eikä luovuttaa saamaansa oikeutta toiselle. Jos oikeus kuuluu liikkeelle, sen saa kuitenkin luovuttaa liikkeen tai sen osan luovutuksen yhteydessä. Tekijänoikeuden luovutuksesta tehdyn sopimuksen kohtuutonta ehtoa voidaan sovitella varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain mukaisesti.

Tekijänoikeuslaissa ei ole säädetty tekijänoikeuden luovutukselle määrämutoa. Oikeuksia voidaan siirtää nimenomaisella kirjallisella tai suullisella sopimuksella. Lisäksi oikeudet voivat siirtyä eri tilanteissa niin sanotulla hiljaisella sopimuksella eli ilman, että tekijänoikeuden siirtymisestä olisi niissä nimenomaisesti sovittu. Hiljainen sopimus voi syntyä esimerkiksi työ- tai muun palvelussuhteen ehtojen nojalla, jos palvelussuhteeseen kuuluu suojattujen suoritteiden tuottaminen.

Tekijänoikeuslaki sisältää yhden tekijänoikeuden siirtymistä työ- ja virkasuhteessa koskevan olettamasäännön. Sääntö sisältyy tekijänoikeuslain 40 b §:ään, joka on lisätty tekijänoikeuslakiin lailla (34/1991) ja jonka sisältö on muutettu laeilla (418/1993 ja 250/1998). Pykälän 1 momentissa säädetään: "Jos tietokoneohjelma ja siihen välittömästi liittyvä teos on luotu täytettäessä työsuhteesta johtuvia työtehtäviä, tekijänoikeus tietokoneohjelmaan ja teokseen siirtyy työnantajalle. Sama koskee vastaavasti myös virkasuhteessa luotua tietokoneohjelmaa ja siihen välittömästi liittyvää teosta." Pykälän 2 momentin mukaan 1 momenttia ei kuitenkaan sovelleta sotilasopetuslaitoksia lukuunottamatta korkeakoulun opetus- ja tutkimustyössä itsenäisesti toimivan tekijän luomaan tietokoneohjelmaan eikä siihen välittömästi liittyvään teokseen. Pykälässä tarkoitettuja tietokoneohjelmaan välittömästi liittyviä teoksia ovat ohjelmakuvaukset ja tukimateriaali. Lailla (250/1998) lisätyn 3 momentin mukaan pykälän säännöksiä sovelletaan myös työ- tai virkasuhteesta johtuvia tehtäviä täytettäessä luotuun tietokantateokseen. Tekijänoikeuslain 27 §:n 3 momentista ilmenee, että 40 b §:ää sovelletaan vain, jos ei ole sovittu toisin. Olettamasäännöksen soveltamisen voi syrjäyttää esimerkiksi osapuolten kesken tehty suullinen sopimus. Tekijänoikeuslain 40 b § ei vaikuta oikeuksien siirtymiseen työ- tai virkasuhteissa muiden teoslajien kuin tietokoneohjelmien ja tietokantojen osalta.

Eräistä tekijänoikeutta lähellä olevista oikeuksista

Tekijänoikeuslain 5 luvussa säädetään eräistä tekijänoikeutta lähellä olevista oikeuksista. Lukuun sisältyvien säännösten nojalla annetaan tekijänoikeuden kaltaista suojaa esimerkiksi luettelon ja tietynlaisen tietokannan valmistajalle sekä valokuvaajalle.

Lain 49 §:ssä säädetään luettelosuojasta ja tietokantojen erityissuojasta. Pykälän 1 momentin mukaan sillä, joka on valmistanut 1) luettelon, taulukon, ohjelman tai muun sellaisen työn, jossa on yhdisteltynä suuri määrä tietoja, tai 2) tietokannan, jonka sisällön kerääminen, varmistaminen tai esittäminen on edellyttänyt huomattavaa panostusta, on yksinomainen oikeus määrätä työn koko sisällöstä tai sen laadullisesti tai määrällisesti arvioiden olennaisesta osasta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla ne yleisön saataviin. Luettelosuojalla tarkoitetaan edellä viitatus momentin 1) kohdan nojalla syntyvää ja tietokantojen erityissuojalla viitatus momentin 2) kohdan nojalla syntyvää suojaa. Lain 49 §:n mukainen oikeus on voimassa, kunnes 15 vuotta on kulunut työn valmistumisvuodesta taikka, jos työ saatetaan yleisön saataviin ennen mainitun ajanjakson päättymistä, siitä vuodesta, jona työ saatettiin ensimmäisen kerran yleisön saataviin.

Tekijänoikeuslain 49 §:n 3 momenttiin sisältyvien viittausten nojalla pykälän mukaiseen suojan kohteeseen sovelletaan useita tekijänoikeutta koskevia säännöksiä, kuten useita tekijänoikeuden rajoitussäännöksiä. 49 §:ssä tarkoitettuun työhön sovelletaan esimerkiksi tekijänoikeuslain 11 §:n 2 momenttia ja 12 §:ää. Ensiksi viitatus lainkohdan mukaan silloin, kun teos toisinnetaan julkisesti tekijänoikeuslain 2 luvun nojalla, lähde on mainittava siinä laajuudessa ja sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii. Teosta ei tällöin saa myöskään muuttaa enempää kuin sallittu käyttäminen edellyttää. Lisäksi lain 49 §:ssä tarkoitettuun työhön sovelletaan esimerkiksi lain 25 j §:n 4 ja 5 momenttia. Sen sijaan 49 §:n 3 momentti ei sisällä viittausta lain 3 §:ään, jossa säädetään varsinaisesta moraalista oikeudesta eli muun muassa oikeudesta tulla mainituksi teoksen tekijänä.

Lain 49 §:n 4 momentin mukaan sopimuksen ehto, jolla pykälässä tarkoitettuun työn valmistaja estää työn laillista käyttäjää käyttämästä työn sisällön laadullisesti tai määrällisesti arvioiden epäolennaisista osista mihin tahansa tarkoitukseen tai rajoittaa tällaista käyttöä, on tehoton.

Lain 49 §:n mukaiset oikeudet voidaan luovuttaa toiselle. Tekijänoikeuslaissa ei ole säädetty näiden oikeuksien luovuttamiselle määrämukoita. Niitä voidaan siirtää samoilla tavoilla kuin varsinaisia tekijänoikeuksia.

Luettelosuojaa koskeva säännös on sisältynyt tekijänoikeuslain 49 §:ään nykyisen tekijänoikeuslain säätämistä alkaen. Tietokantojen erityissuoja lisättiin tekijänoikeuslakiin lainmuutoksella (250/1998), joka tuli voimaan 15.4.1998. Lainmuutoksella tekijänoikeuslaki muutettiin vastaamaan tietokantojen oikeudellisesta suojasta annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviä 96/9/EY. Samalla luettelosuojan sisältöä yhtenäistettiin tietokantojen erityissuojan kanssa.

Lakia (250/1998) sovelletaan myös 49 §:ssä tarkoitettuihin suojan kohteisiin, jotka on valmistettu ennen lain voimaantuloa. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että tietokanta, joka on valmistettu ennen 15.4.1998, voi saada tietokantojen erityissuojaa. Erityisen siirtymäsäännöksen mukaan

lain 49 §:ssä tarkoitetut suojan kohteet, jotka on valmistettu 31 päivän joulukuuta 1982 jälkeen ennen lain voimaantuloa, ovat suojattuja 1 päivään tammikuuta 2013. Ennen lain voimaantuloa tehtyihin toimiin ja hankittuihin oikeuksiin sekä tehtyihin sopimuksiin sovelletaan lain voimaantullessa voimassa olleita säännöksiä.

Ennen vuoden 1998 lainmuutosta lain 49 § sisälsi vain luettelosuoja koskevan säännöksen. Lain 49 §:n 1 momentin (laki 34/1991) mukaan: "Luettelo, taulukko, ohjelmaa ja muuta sellaista työtä, jossa on yhdisteltynä suuri määrä tietoja, ei valmistajan suostumuksesta saa jäljentää, ennen kuin kymmenen vuotta on kulunut siitä vuodesta, jona työ julkaistiin. Suoja-aika päättyy kuitenkin viimeistään silloin, kun 15 vuotta on kulunut siitä vuodesta, jona työ valmistui." Ennen lakia (34/1991) luettelosuoja oli voimassa 10 vuotta työn julkaisemisvuodesta.

Tekijänoikeuslain valmistelutöiden mukaan luettelosuoja on tarkoitettu suojaamaan erinäisiä tuotteita, joiden aikaansaaminen vaatii tiettyä vaivaa, ammattitaitoa ja pääomaa ja jotka olematta teoksia tekijänoikeudellisessa mielessä kuitenkin ovat niitä lähellä (komiteanmietintö 1957:5, s. 33). Luettelosuojan edellytyksenä on, että työssä on yhdisteltynä suuri määrä tietoja. Työn omaperäisyys ei ole suojan kriteeri. Esimerkkinä luettelosuoja saavasta työstä voidaan mainita puhelinluettelo. Luettelosuoja kohdistuu itse luetteloon, taulukkoon tai muuhun vastaavaan työhön, mutta ei siihen yhdistelyihin tietoihin. Luettelossa olevia tietoja saa vapaasti käyttää muussa yhteydessä.

Tietokantojen erityissuoja saa tietokantojen oikeudellisesta suojasta annetussa Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivissä tarkoitettu tietokanta. Direktiivin 1 artiklan 2 kohdan mukaan "direktiivissä tietokannalla tarkoitetaan teosten, tietojen ja muiden itsenäisten aineistojen kokoelmaa, jotka on järjestetty järjestelmällisellä tai menetelmällisellä tavalla ja johon elektronisesti tai muulla tavoin on mahdollistettu yksilöllinen pääsy". Vertailun vuoksi voidaan mainita, että englanninkielisen direktiivin mukaan tietokanta on "a collection of independent works, data or other materials arranged in a systematic or methodical way and individually accessible by electronic or other means". Direktiivin 1 artiklan 3 kohdan mukaan direktiivin mukaista suojaa ei sovelleta tietokoneohjelmiin, joita käytetään elektronisen pääsymahdollisuuden sisältävien tietokantojen valmistamiseen tai niiden käyttämiseen.

Direktiivin johdanto-osassa on direktiivin soveltamisalaa selventäviä kohtia. Johdanto-osan 17 kappaleen mukaan tietokannalla tarkoitetaan kaikkia kirjallisia, taiteellisia, musiikillisia tai vastaavia teoskokoelmia, tai tekstiä, ääntä, kuvia, lukuja, tosiasiota ja tietoja sisältäviä kokoelmia. Termi "tietokanta" kattaa teosten, tietojen tai muiden itsenäisten aineistojen kokoelmat, jotka on järjestetty järjestelmällisellä tai menetelmällisellä tavalla ja joihin on mahdollistettu yksilöllinen pääsy ("whereas it should cover collections of independent works, data or other materials which are systematically or methodically arranged and can be

individually accessed"). Tästä seuraa, että audiovisuaalisen, elokuvallisen, kirjallisen tai musiikillisen teoksen tallentaminen sellaisenaan ei kuulu direktiivin soveltamisalaan.

Tietokantojen erityissuojan edellyttämä panostus voi muodostua rahoituksesta taikka vaivannäöstä ja ajan käytöstä.

Lain 49 §:ssä tarkoitettu suoja voi, toisin kuin tekijänoikeus, syntyä suoraan oikeushenkilölle. Luettelon valmistaja on yleensä se oikeus- tai luonnollinen henkilö, joka on taloudellisesti vastuussa luettelon kokoamisesta. Käytännössä suuri osa luetteloista kootaan yritysten ja muiden yhteisöjen toimesta, joita on siis pidettävä kokoamiensa luetteloiden valmistajina. (komiteanmietintö 1987:8, ss. 136—137) Tietokantadirektiivin johdanto-osan 41 kappaleen mukaan tietokantojen erityissuojaa saavan tietokannan valmistaja on henkilö, jonka aloitteesta ja riskillä investointeja tehdään.

Lain 49 §:ssä tarkoitettu työ, johon on tehty lisäyksiä tai muutoksia, voidaan — tapauskohtaisesti harkiten — katsoa uudeksi työksi, jolle lasketaan oma suoja-aikansa.

Tekijänoikeuslain 49 a §:n nojalla saavat tekijänoikeuden kaltaista suojaa myös sellaiset valokuvat, jotka eivät ole teoksia. Säännöksen mukaan valokuvaajalla on yksinomainen oikeus määrätä valokuvasta, muuttamattomana tai muutettuna, valmistamalla siitä kappaleita sekä näyttämällä sitä julkisesti. Oikeus valokuvaan on voimassa, kunnes 50 vuotta on kulunut sen vuoden päättymisestä, jona kuva valmistettiin. Lain 49 a §:ssä tarkoitettu valokuvaaja, jolle oikeus valokuvaan syntyy, voi olla vain luonnollinen henkilö (katso hallituksen esitys 287/1994 vp s. 57). Valokuvalla voi olla myös useita valokuvaajia, joille syntyy yhteisesti oikeus valokuvaan.

Valokuvien suojasta ennen vuoden 1995 lainmuutosta

Valokuvana pidetään kuvaa, joka syntyy valon vaikutuksesta sille herkkään materiaaliin. Valo voi olla näkyvää tai näkymätöntä, kuten infrapuna- tai röntgensäteitä. Valokuvana pidetään myös kuvaa, joka valmistetaan valokuvaamiseen verrattavin menetelmin. Kuvan kiinnitysalustana voi olla mikä tahansa tähän soveltuva väline tai aine. (katso esimerkiksi hallituksen esitys 287/1994 vp, s. 54 ja s. 55) Edellä on selostettu valokuvien suojaa voimassa olevien tekijänoikeuslain säännösten pohjalta. Valokuvien suoja lisättiin tekijänoikeuslakiin lainmuutoksella (446/1995), joka tuli voimaan 1.5.1995. Ennen tätä muutosta valokuvaan olevasta oikeudesta säädettiin erillisessä, vuonna 1961 oikeudesta valokuvaan annetussa laissa. Laki kumottiin 1.5.1995 voimaan tulleella lailla (447/1995) ja valokuvan suoja yhdistettiin siis tekijänoikeuslakiin. Lakia (446/1995) sovelletaan sen voimaantulosäännösten mukaan myös sellaisiin teoksiin sekä lain 49 a §:ssä tarkoitettuihin suojan kohteisiin, jotka on luotu tai valmistettu ennen

lain voimaantuloa ja jotka lain voimaantullessa ovat edelleen suojattuja. Siten myös ennen 1.5.1995 luodut valokuvat, joita voidaan pitää valokuvateoksina ja jotka lain voimaantullessa saivat suojaa oikeudesta valokuvaan annetun lain nojalla, saavat voimassa olevien säännösten mukaista tekijänoikeussuojaa. Vastaavasti ennen 1.5.1995 valmistetut muunlaiset valokuvat saavat suojaa tekijänoikeuslain 49 a §:n nojalla. Myös kumotun valokuvalain säännökset voivat kuitenkin tulla joissakin tilanteissa sovellettaviksi, sillä voimaantulosäännöksen mukaan ennen lain voimaantuloa (1.5.1995) tehtyihin toimiin ja hankittuihin oikeuksiin sovelletaan lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

Lailla (35/1991) muutetun valokuvalain 1 §:n mukaan valokuvaajalla on tietyin rajoituksin yksinomainen oikeus määrätä valokuvasta, muuttamattomana tai muutettuna, valmistamalla siitä kappaleita sekä näyttämällä sitä julkisesti. Lain 2 §:ssä säädetään valokuvaajan moraalisisistä oikeuksista. Lakiin sisältyy myös valokuvaajan oikeutta rajoittavia säännöksiä.

Lailla (35/1991) muutetussa valokuvalain 15 §:n 1 momentissa todetaan, että oikeus valokuvaan voidaan luovuttaa kokonaan tai osittain. Valokuvan kappaleen luovutukseen ei sisälly valokuvaa koskevan oikeuden luovutusta.

Lailla (35/1991) muutetun valokuvalain 16 §:n mukaan oikeus valokuvaan on voimassa, kunnes 50 vuotta on kulunut sen vuoden päättymisestä, jona kuva valmistettiin.

Rangaistuksista ja korvausvelvollisuudesta

Tekijänoikeusrikoksesta säädetään rikoslain 49 luvun 1 §:ssä. Tekijänoikeusrikkomuksesta säädetään tekijänoikeuslain 56 a §:ssä. Sen mukaan tekijänoikeusrikkomuksesta tuomitaan, ellei teko ole rangaistava rikoslain 49 luvun 1 §:n mukaan, muun muassa se, joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta rikkoo tekijänoikeuslaissa tekijänoikeuden suojaksi annettua säännöstä. Lain 60 §:n mukaan 56 a §:ää sovelletaan myös lain 5 luvussa tarkoitettuun lähioikeussuojan kohteeseen.

Tekijänoikeuslain 57 §:n 1 momentin mukaan se, joka käyttää teosta vastoin tekijänoikeuslakia, on velvollinen suorittamaan käyttämisestä tekijälle kohtuullisen hyvityksen. Pykälän 2 momentin mukaan tahallisesta tai tuottamuksellisesta käyttämisestä seuraa velvollisuus suorittaa korvaus kaikesta muustakin menetyksestä, niin myös kärsimyksestä ja muusta haitasta. Pykälän 3 momentin nojalla se, joka muutoin kuin teosta käyttämällä syyllistyy rikoslain 49 luvun 1 §:n tai tekijänoikeuslain 56 a §:n mukaan rangaistavaan tekoon, on velvollinen suorittamaan tekijälle korvauksen rikoksesta aiheutuneesta menetyksestä, kärsimyksestä ja muusta haitasta. Pykälän 4 momentin mukaan 2 ja 3 momentissa

tarkoitettuun korvaukseen sovelletaan vahingonkorvauslakia. Lain 60 §:n mukaan 57 §:ää sovelletaan myös lain 5 luvussa tarkoitettuun suojan kohteeseen.

Lausuntopyynnössä tarkoitettu tietojen kokoelma

Lausuntopyyntö koskee tietystä väestöryhmästä lääketieteellisen tutkimisen avulla saatua tietojen kokoelmaa. Kokoelma sisältää lääketieteellisen osan ja hammaslääketieteellisen osan. Saadun selvityksen mukaan kokoelma sisältää noin 800 ihmisestä kustakin useita satoja tietoja.

Lausuntopyyntö liittyy kolmeen julkaistuun kirjoitukseen. Kirjoituksista ilmenevissä analyyseissä on ilmeisestikin käytetty tietoja lausuntopyynnössä tarkoitettun kokoelman lääketieteellisestä osasta.

Saadun selvityksen mukaan lausuntopyynnössä tarkoitettuun kokoelmaan kerättävillä tiedoilla on haluttu tutkia muun muassa diabetesta sekä sen yhteyttä depression ja tiettyihin silmäsairauksiin. Lisäksi on haluttu tutkia eläkkeelle hakeutumisen syitä sekä selkä- ja tuki- ja liikuntaelinten sairauksia. Tutkittaville tehdyt kysymykset ja tutkimukset ovat valikoituneet näiden tutkimusaiheiden ja niistä tehtyjen tutkimusolettamusten perusteella. Tiedot kokoelmaan on kerätty kyselyillä, haastatteluilla ja lääketieteellisillä mittauksilla.

Tutkimuksen kohdeväestölle tehdyt kyselyt ja tutkimukset ilmenevät tekijänoikeusneuvostolle toimitetusta lomakkeistosta. Lomakkeiston lääketieteellinen osa sisältää postikyselyllä esitetyt lääketieteen alan kysymykset, kliinisen tutkimuslomakkeen, oirekyselyn, kliinisen tutkimuksen yhteydessä tehdyn haastattelun lomakkeen, laboratoriotutkimusten yhteydessä täydennetyn kysymyslomakkeen ja "Tule" -lisäkyselyn. Lomakkeistosta ilmenee, että useat tutkittaville tehdyt kysymykset ovat olleet kaksi tai useampia vastausvaihtoehtoja sisältäviä kysymyksiä. Lomakkeistossa kullekin kysymykselle tai mittaukselle on annettu koodi.

Tekijänoikeusneuvostolle on toimitettu tuloste, joka kuvaa lomakkeiden avulla kerätyistä tiedoista tietokoneen muistiin tehtyä tietojen kokoelmaa. Tulosteesta näkyy yhden tutkitun henkilön tiedot tässä kokoelmassa. Tulosteesta ilmenee, että kustakin henkilöstä lomakkeiston avulla kerätyt lääketieteelliset tiedot on tallennettu kokoelmaan niin sanotun id-tunnuksen alle lomakkeiston mukaisessa järjestyksessä. Kukin tieto on tallennettu yhdessä sen koodin kanssa, joka ilmentää, mihin kysymykseen tai mittaukseen tieto liittyy. Tiedostoa käytetään yhdessä lomakkeiston kanssa. Lomakkeiston avulla saadaan selville, mitä muuttujaa kukin tiedoston kohta kuvaa. Lausuntopyynnössä tarkoitettuun kokoelmaan liittyy myös toinen tiedosto, josta ilmenee, mikä henkilötunnus liittyy tiettyyn id-tunnukseen.

Tekijänoikeusneuvoston näkemyksen mukaan lomakkeistosta ilmenevät tutkimuksen lääketieteelliset kysymykset ja viittaukset tutkittaville tehtäviin mittauksiin eivät sellaisenaan esimerkiksi muotoilunsa osalta ilmennä teokselta edellytettävää omaperäisyyttä. Tekijänoikeusneuvoston näkemyksen mukaan eivät myöskään tutkimuksen lääketieteellisen osan lomakkeisto kokonaisuutena taikka sen eri osat esimerkiksi lomakkeistolle otettujen kysymysten valinnan tai järjestämisen perusteella osoita teokselta edellytettävää omaperäisyyttä. Tekijänoikeusneuvoston saaman käsityksen mukaan se, millaisia kysymyksiä ja mittauksia tutkittaville tehdään, on määräytynyt pitkälti tutkimuksen aiheiden ja asetettujen tutkimusolettamusten pohjalta.

Tekijänoikeusneuvoston näkemyksen mukaan tutkimuksen tuloksista tehty tietokoneelle tallennettu tietojen kokoelma, sellaisena kuin se on tekijänoikeusneuvostolle esitetty, ilmentää puolestaan pitkälti kunkin tutkitun osalta lomakkeiston mukaan määräytyviä seikkoja lomakkeiston mukaisessa esittämisjärjestyksessä. Niin sanotut id-tunnukset selittävä tiedosto sisältää kuhunkin id-tunnukseen liittyvän henkilötunnuksen.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, ettei lausuntopyynnössä tarkoitettu väestötutkimuksen lomakkeisto, siltä osin kuin se ilmentää lääketieteen alaan kuuluvia seikkoja, tai lomakkeiston eri osat, lomakkeiston pohjalta tehty tietojen kokoelma siinä muodossa kuin se on tekijänoikeusneuvostolle esitetty eivätkä nämä yhdessäkään osoita sellaista omaperäisyyttä, että niihin olisi syntynyt tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettu tekijänoikeus.

Tietojen kokoelmat voivat kuitenkin saada suojaa tekijänoikeuslain 49 §:n nojalla, vaikka niitä ei suojattaisikaan tekijänoikeuslain 1 §:n mukaisina teoksina.

Lausuntopyynnössä tarkoitettussa, tietokoneen muistiin tallennetussa kokoelman lääketieteellisessä osassa on saadun selvityksen perusteella kiistämättä yhdisteltynä suuri määrä tietoja. Kunkin tutkitun henkilön tiedosto tai tietty tieto on saadun selvityksen mukaan haettavissa kokoelmasta. Lisäksi asiassa esitetyn selvityksen perusteella voidaan todeta, että kokoelman lääketieteellisen osan tietosisällön kerääminen, esittäminen ja varmentaminen on edellyttänyt huomattavaa ajallista ja rahallista panostusta sekä vaivannäköä. Edellä mainituilla perusteilla tekijänoikeusneuvosto katsoo, että lausuntopyynnössä tarkoitettun kokoelman lääketieteellistä osaa voidaan pitää tekijänoikeuslain 49 §:ssä tarkoitettuna työnä.

Lain 49 §:ssä tarkoitettu suoja syntyy työn valmistajalle. Työn valmistajana pidetään sitä, jonka aloitteesta ja vastuulla työhön panostetaan. Työn valmistaja voi olla luonnollinen tai juridinen henkilö. Työn valmistajalla on yksinomainen oikeus määrätä työn koko sisällöstä tai sen laadullisesti tai määrällisesti arvioiden olennaisesta osasta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin. Suojan

laajuutta on rajoitettu viittaamalla muun muassa lain 25 j §:n 4 momenttiin. Siten se, jolla on oikeus käyttää työtä, saa valmistaa työstä kappaleita ja tehdä kaikki muutkin toimet, jotka ovat tarpeen työn sisältöön pääsyä ja sisällön tavanmukaista käyttöä varten.

Ennen lain (250/1998) voimaantuloa 15.4.1998 oli kiellettyä jäljentää tekijänoikeuslain 49 §:ssä tarkoitettu työ ilman työn valmistajan lupaa. Oikeus käyttää pykälässä tarkoitettua työtä voitiin tulkita, ilman nimenomaisen lainsäädännön tukeakin, oikeudeksi tehdä tarvittavat toimet luettelon sisältämiin tietoihin pääsemistä ja luettelon sisällön tavanmukaista käyttöä varten.

Tekijänoikeuslain 49 §:n nojalla suojaa saavan työn valmistaja voi luovuttaa pykälässä tarkoitettuja oikeuksia toiselle. Oikeuksia voidaan luovuttaa nimenomaisilla taikka niin sanotuilla hiljaisilla sopimuksilla.

Vastaukset lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin

Hakija on kysymyksissään 1 ja 2 kysynyt, mikä on lausuntopyynnössä tarkoitettuun tietokantaan tallennetun aineiston eri osien suoja, kenelle kuuluu oikeus tietokantaan ja tarvitaanko aineistojen käyttöön lupa.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, ettei lausuntopyynnössä tarkoitettu, edellisessä kappaleessa selostettu aineisto tekijänoikeusneuvostolle esitetyssä muodossaan saa suojaa tekijänoikeuslain 1 §:n nojalla. Sen sijaan tekijänoikeusneuvosto katsoo, että lausuntopyynnössä esitelty tietojen kokoelma on tekijänoikeuslain 49 §:n mukaista suojaa saava työ. Pykälän nojalla kokoelman valmistajalla on tietyn määräajan kestävä yksinomainen oikeus määrätä kokoelman koko sisällöstä tai sen laadullisesti tai määrällisesti arvioiden olennaisesta osasta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla siitä valmistetut kappaleet yleisön saataviin.

Tekijänoikeuslain 49 §:ssä tarkoitettun työn valmistajana pidetään sitä luonnollista tai juridista henkilöä, jonka aloitteesta ja vastuulla työhön panostetaan. Työn valmistaja voi lähtökohtaisesti itse hyödyntää lain 49 §:n mukaisia oikeuksiaan valmistamalla työstä kappaleita ja saattamalla valmistetut kappaleet yleisön saataviin. Työn valmistaja voi myös luovuttaa tekijänoikeuslain 49 §:n mukaiset oikeudet kokonaan tai osittain toiselle ja myöntää työhön käyttöä varten.

Muu kuin tekijänoikeuslain 49 §:ssä tarkoitettun työn valmistaja voi valmistaa työstä kappaleita ja saattaa valmistetut kappaleet yleisön saataviin, jos tämä taho on saanut kyseisiin toimiin työn valmistajan luvan. Työstä voidaan valmistaa kappaleita ja valmistettuja kappaleita voidaan saattaa yleisön saataviin myös rajoitussäännösten osoittamassa laajuudessa. Jos tekijänoikeuslain 49 §:n nojalla suojattua työtä hyödynnetään ilman, että siitä valmistetaan kappaleita ja ilman, että työn kappaleita saatetaan yleisön saataviin, hyödyntämiselle ei ole tekijänoikeuslaista johtuvaa estettä. Usein kuitenkin esimerkiksi

tietokoneen muistiin tallennetun työn käyttäminen edellyttää kappaleen valmistamista työstä ja siten lähtökohtaisesti työn valmistajan tai muun oikeudenhaltijan lupaa työn käyttämiseen. Tekijänoikeuslain 49 §:ään sisältyvän viittauksen nojalla se, joka on saanut oikeuden käyttää pykälässä tarkoitettua työtä, saa valmistaa työstä kappaleita ja tehdä kaikki muutkin toimet, jotka ovat tarpeen työn sisältöön pääsyä ja sisällön tavanmukaista käyttöä varten.

Tekijänoikeusneuvosto ei voi tulkita tehtyjä sopimuksia eikä ratkaista näyttökysymyksiä. Tämän vuoksi neuvosto ei voi antaa vastausta siihen kysymykseen, kenelle kuuluvat tekijänoikeuslain 49 §:n mukaiset oikeudet lausuntopyynnössä tarkoitettuun tietojen kokoelmaan.

Silmänpohjista otettuihin valokuviin on niiden valokuvaajalle syntynyt aikanaan oikeudesta valokuvaan annetun lain mukainen oikeus. Tämän oikeuden nojalla valokuvaajalla on ollut yksinomainen oikeus valmistaa valokuvasta kappaleita muuttamattomassa taikka muutetussa muodossa sekä oikeus näyttää valokuvaa julkisesti. Nämä oikeudet ovat voineet siirtyä työ- tai virkasuhteessa nimenomaisen tai hiljaisen sopimuksen nojalla valokuvaajalta työnantajalle. Silmänpohjavalokuvat saavat nyttemmin suojaa tekijänoikeuslain nojalla. Tekijänoikeusneuvosto toteaa, etteivät valokuvasta ilmenevät tiedot sinänsä ole kuuluneet eivätkä ne kuulu valokuvan valmistajan yksinoikeuden piiriin. Siten valokuvasta ilmeneviä tietoja voidaan tekijänoikeuden tai tekijänoikeuslain 49 a §:n mukaisen oikeuden estämättä selostaa esimerkiksi kirjallisissa muistiinpanoissa, jotka siirretään tietokoneen muistiin.

Kysymys numero 3. Jos lausuntopyynnössä viitatus henkilöt ovat loukanneet tekijänoikeuksia, mitä tästä seuraa?

Tekijänoikeuslain 49 §:n mukaisen oikeuden rikkomisesta aiheutuvien seuraamusten osalta tekijänoikeusneuvosto viittaa edellä rangaistuksia ja korvausvelvollisuutta koskevassa kappaleessa selostettuun.

Kysymys numero 5. Tietokannan käyttäjät ovat ottaneet tietokannasta olennaisia otoksia. Mikä tämän merkitys on taloudelliselta kannalta?

Lausuntopyyntöön liitetyissä artikkeleissa analysoidaan lausuntopyynnössä tarkoitettuun kokoelmaan sisältyviä tietoja. Artikkeleiden aikaansaaminen on ilmeisesti edellyttänyt lausuntopyynnössä tarkoitettua, tekijänoikeuslain 49 §:n nojalla suojatun työn käyttöä. Tekijänoikeuslain 49 §:n nojalla suojatun työn käyttö on tekijänoikeudellisesti merkityksellistä toimintaa silloin, jos siinä tapahtuu kappaleen valmistamista työstä taikka valmistettujen kappaleiden saattamista yleisön saataviin. Jos "käyttö" tapahtuu ilman kappaleen valmistamista taikka kappaleen saattamista yleisön saataviin, käytölle ei ole tekijänoikeudellista estettä.

Lausuntopyyntöissä viitattujen artikkeleiden aikaansaaminen on voinut edellyttää kappaleiden valmistamista lausuntopyyntöissä tarkoitettuja tietojen kokoelmasta. Tekijänoikeuslain 49 §:ssä tarkoitettua työstä valmistuu kappale esimerkiksi silloin, kun työ tai sen laadullisesti tai määrällisesti arvioiden olennainen osa tallennetaan tietokoneelta levykkeelle tai silloin, kun työ vastaavasti siirretään tietokoneen kovalevyltä toiseen tietokoneeseen.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että lausuntopyyntöissä tarkoitettuja lääketieteellisistä kokoelmista on voinut valmistaa kappaleen artikkeleiden kirjoittamista varten tekijänoikeuslain 49 §:n 1 momentin mukaista oikeutta rikkomatta ensiksikin siinä tapauksessa, että kappaleen valmistaja on ollut taho, jolle itselleen tekijänoikeuslain 49 §:ssä tarkoitettu oikeus hyödynnettyyn aineistoon on syntynyt ja joka ei ole tuosta oikeudestaan luopunut. Lisäksi kappaleen on voinut valmistaa taho, jolle tekijänoikeuslain 49 §:ssä tarkoitettu valmistaja tai muu oikeudenhaltija on nimenomaisella taikka niin sanotulla hiljaisella sopimuksella siirtänyt oikeuden kappaleen valmistamiseen. Lisäksi kappaleen valmistaminen on ollut sallittua, jos kappaleen valmistaja on ollut tekijänoikeuslain 25 j §:n 4 momentissa tarkoitettu kokoelman oikeutettu käyttäjä, joka on valmistanut kokoelmasta kappaleen sen tavanmukaista käyttöä varten.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että artikkelit sinänsä eivät ole lausuntopyyntöissä tarkoitettujen lääketieteellisen kokoelman kappaleita.

Kysymys numero 4. Olisiko mainittujen tietokannan käyttäjien pitänyt viitata tietokantaan ja sen tekijöihin?

Tekijänoikeuslain 49 §:ssä tarkoitettua työn valmistajalla taikka muulla taholla ei ole varsinaisia tekijänoikeuslain 3 §:n mukaisia moraalisia oikeuksia eli esimerkiksi yleistä oikeutta tulla mainituksi työn valmistajana työn kappaleissa tai työn yleisön saataviin saattamisen yhteydessä. Tekijänoikeuslain 49 §:n 3 momenttiin sisältyvän viittaussäännöksen nojalla lain 49 §:ssä tarkoitettuun työhön sovelletaan kuitenkin tekijänoikeuslain 11 §:n 2 momenttia. Tämä tarkoittaa sitä, että jos lain 49 §:ssä tarkoitettu työ toisinnetaan julkisesti tekijänoikeuslain 2 lukuun sisältyvän rajoitussäännöksen nojalla, lähde - eli yleensä tietokannan nimi ja sen valmistaja - on mainittava siinä laajuudessa ja sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii.

Tekijänoikeusneuvosto on edellä katsonut, etteivät lausuntopyyntöön liitetyt artikkelit ole lausuntopyyntöissä tarkoitettujen kokoelman kappaleita. Artikkeleissa ei näin ollen ole toisinnettu julkisesti kokoelman kappaleita, eikä niihin voi siten tulla sovellettavaksi tekijänoikeuslain 11 §:n 2 momentti. Näillä perusteilla tekijänoikeusneuvosto katsoo, ettei artikkeleiden yhteydessä ole ollut tekijänoikeuslaista johtuvaa velvoitetta

viitata lausuntopyynnössä tarkoitettuun tietojen kokoelmaan tai sen valmistajaan.

Puheenjohtaja

Niklas Bruun

Sihteeri

Kaisa-Reetta Karhu

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Sen ratkaisemiseen ovat osallistuneet tekijänoikeusneuvoston jäsenet Niklas Bruun, Kristiina Harenko, Martti Heikkilä, Stig Henriksson, Kai Nordberg ja Markku Uotila.